

HAPSc Policy Briefs Series

Vol 3, No 1 (2022)

HAPSc Policy Briefs Series

An 'Arctic Strategy' for Greece? Paving the Way from the Mediterranean to the Pole

Apostolos Tsiouvalas

doi: [10.12681/hapscpbs.31004](https://doi.org/10.12681/hapscpbs.31004)

Copyright © 2022, Apostolos Tsiouvalas

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Tsiouvalas A. (2022). An 'Arctic Strategy' for Greece? Paving the Way from the Mediterranean to the Pole. *HAPSc Policy Briefs Series*, 3(1), 150–159. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.31004>

An ‘Arctic Strategy’ for Greece? Paving the Way from the Mediterranean to the Pole¹

Apostolos Tsiouvalas²

Abstract

The Arctic region stands at the threshold of unprecedented changes with profound socioecological and geopolitical ramifications throughout the region and beyond. Previously local challenges have nowadays become global, and non-Arctic stakeholders demonstrate an ever-expanding interest in engaging with Arctic affairs, much driven by the consequences of global warming and emerging geopolitical realities. This policy brief aims at articulating Greece’s established relationship to the Arctic and investigates the main motives that may drive the shaping of a potential Greek Arctic policy in the future. After illuminating the status quo of the existing Greek Arctic engagement, the brief explores strategic pathways to overcome ongoing barriers and secure the state’s interests in the region.

Keywords: Greece; Arctic strategy; Arctic Council; Arctic Ocean; international relations; international law; climate change.

Μια «Αρκτική Στρατηγική» για την Ελλάδα; Χαράσσοντας το Μονοπάτι από τη Μεσόγειο στον Πόλο³

Απόστολος Τσιουβαλάς

Περίληψη

Το εάν η Ελλάδα επηρεάζεται από τις αλλαγές που συμβαίνουν στην Αρκτική παραμένει πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Το ερώτημα έγκειται στο εάν η Ελλάδα θα πρέπει σταδιακά να αυξήσει την εμπλοκή της στις υποθέσεις της Αρκτικής και τελικά να αναπτύξει μια σχετική στρατηγική πολιτική για την περιοχή. Η επί του παρόντος Σύνοψη Πολιτικής στοχεύει στη διατύπωση της υπάρχουσας σχέσης της Ελλάδας με την Αρκτική πραγματικότητα και διερευνά τα κύρια κίνητρα που μπορεί να οδηγήσουν στη διαμόρφωση μιας πιθανής ελληνικής πολιτικής για την Αρκτική στο μέλλον. Αφού αναπτύξει το υπάρχων καθεστώς του ενδιαφέροντος της Ελληνικής Δημοκρατίας για την Αρκτική, η σύντομη αυτή έρευνα αναζητά στρατηγικές οδούς για την υπέρβαση των συνεχιζόμενων φραγμών και τη διασφάλιση των συμφερόντων της χώρας στην περιοχή.

Keywords: Ελλάδα; Αρκτική στρατηγική; Αρκτικό Συμβούλιο; Αρκτικός Ωκεανός; Διεθνείς σχέσεις; Διεθνές δίκαιο; Κλιματική αλλαγή

¹ To cite this paper in APA style: Tsiouvalas, A. (2022). An ‘Arctic Strategy’ for Greece? Paving the Way from the Mediterranean to the Pole. *HAPSc Policy Briefs Series*, 3(1), 150-159. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.31004>

² Research Associate, The Arctic Institute – Center for Circumpolar Security Studies, Washington D.C. PhD Research Fellow, Norwegian Centre for the Law of the Sea (NCLoS), Faculty of Law, UiT The Arctic University of Tromsø, Tromsø, Norway.

³ **Ευχαριστίες:** Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτή τη Σύνοψη Πολιτικής ανήκουν αποκλειστικά στον συγγραφέα και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις επίσημες απόψεις του ελληνικού κράτους. Η έρευνα που διεξήχθη για το άρθρο χρηματοδοτήθηκε εν μέρει από το ερευνητικό πρόγραμμα The Geopolitics and Geoeconomics of Maritime Spatial Disputes in the Arctic (GEOSEAS) του Ερευνητικού Συμβουλίου της Νορβηγίας (Norges forskningsråd) αρ. 302176.

Εισαγωγή

Η περιοχή της Αρκτικής βρίσκεται στο κατώφλι πρωτοφανών εξελίξεων με σημαντικές κοινωνικό-οικολογικές και γεωπολιτικές προεκτάσεις για την περιοχή καθώς και πέρα από αυτήν. Τα προηγουμένως τοπικά ζητήματα για τις αρκτικές χώρες έχουν πλέον παγκόσμια βαρύτητα και αρκετοί φορείς εκτός Αρκτικής επιδεικνύουν ένα διαρκώς διευρυνόμενο ενδιαφέρον για την ενασχόληση με αρκτικά ζητήματα, πρωταρχικά καθοδηγούμενοι από τις συνέπειες της υπερθέρμανσης του πλανήτη και τις σχετικές αναδύμενες γεωπολιτικές ευκαιρίες.

Το εάν η Ελλάδα επηρεάζεται από τις αλλαγές που συμβαίνουν στην Αρκτική παραμένει πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Το ερώτημα έγκειται στο εάν η Ελλάδα θα πρέπει σταδιακά να αυξήσει την εμπλοκή της στις υποθέσεις της Αρκτικής και τελικά να αναπτύξει μια σχετική στρατηγική πολιτική για την περιοχή. Η επί του παρόντος Σύνοψη Πολιτικής στοχεύει στη διατύπωση της υπάρχουσας σχέσης της Ελλάδας με την Αρκτική πραγματικότητα και διερευνά τα κύρια κίνητρα που μπορεί να οδηγήσουν στη διαμόρφωση μιας πιθανής ελληνικής πολιτικής για την Αρκτική στο μέλλον. Αφού αναπτύξει το υπάρχων καθεστώς του ενδιαφέροντος της Ελληνικής Δημοκρατίας για την Αρκτική, η σύντομη αυτή έρευνα αναζητά στρατηγικές οδούς για την υπέρβαση των συνεχιζόμενων φραγμών και τη διασφάλιση των συμφερόντων της χώρας στην περιοχή.

Ελλάδα και Αρκτική – *status quo* και Ιστορική Ανασκόπηση

Αν και ο βορειότερος ελληνικός οικισμός, το χωριό Ορμένιο, βρίσκεται περίπου 1.700 μίλια νότια του Αρκτικού κύκλου, το ενδιαφέρον των Ελλήνων για την περιοχή έχει εκφραστεί για περισσότερο από δύο χιλιετίες. Ήταν ο Πυθέας της Μασσαλίας, ο αρχαίος γεωγράφος, που έγινε ο πρώτος ερευνητής από τη Μεσόγειο που πραγματοποίησε μια επιστημονική αποστολή στον Βόρειο Ατλαντικό Ωκεανό, και πιθανότατα έφτασε μέχρι τη βόρεια Ισλανδία και τον Αρκτικό κύκλο (Karlan, 2019). Μετά το ταξίδι του Πυθέα στον Βορρά, αρκετοί πρώιμοι Έλληνες στοχαστές έγραψαν εκτενώς για την περιοχή που αργότερα επρόκειτο να ονομαστεί «Αρκτική», προερχόμενη από την ελληνική λέξη ἄρκτος (άρκτος) εμπνευσμένη από τους ομώνυμους αστερισμούς.

Αν παραβλέψει κανείς αυτό το πρώιμο ιστορικό ενδιαφέρον για την εξερεύνηση της περιοχής, θα μπορούσε να αξιολογηθεί ότι στη σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας, το ενδιαφέρον για την Αρκτική κατέχει ρόλο ελάχιστο βαρύτητας αν όχι μηδαμινό. Η εμπλοκή της σύγχρονης Ελλάδας στα πολιτικά ζητήματα είναι περιορισμένη και η χώρα στερείται στρατηγικού πλάνου που να σκιαγραφεί τα εθνικά συμφέροντα στην περιοχή ή την προθυμία να συνεισφέρει στην αρκτική

έρευνα. Η Ελλάδα δεν διέθετε ποτέ ερευνητικό σταθμό στην Αρκτική (ούτε στο γεωγραφικό της αντίθετο), ούτε ηγήθηκε ποτέ συστηματοποιημένων πολικών αποστολών.

Υπό τις συνεχιζόμενες γεωπολιτικές εξελίξεις και δεδομένων των σημαντικότερων συνεπειών των δραματικών αλλαγών στην Αρκτική στον έξω κόσμο, το κράτος έχει εκφράσει πιο πρόσφατα μια διαρκώς αυξανόμενη εστίαση στα ζητήματα της Αρκτικής (και της Ανταρκτικής). Η Ελλάδα είναι μέρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έχει πλέον καθιερωθεί ως αναπόσπαστος γεωπολιτικός παράγοντας στο Βορρά, και πολλά από τα κράτη μέλη της έχουν ήδη επιδείξει ατομικές στρατηγικές ανησυχίες στην περιοχή (Chuffart and Timonina, 2020). Σε αυτή τη λίστα κρατών, περιλαμβάνονται οι μεσογειακοί γείτονες της Ελλάδας, Ισπανία, Ιταλία και Γαλλία, οι οποίες διατηρούν μακρά ιστορική παρουσία στην Αρκτική έρευνα και εξερεύνηση και επί του παρόντος έχουν καθεστώς παρατηρητή στο Αρκτικό Συμβούλιο (Arctic Council), το πιο σημαντικό διακυβερνητικό φόρουμ για την προώθηση της συνεργασίας, του συντονισμού και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των κυρίαρχων κρατών της Αρκτικής (Arctic Council, 2022).

Η Ελλάδα, την ίδια περίοδο με την Ελβετία, την Τουρκία και τη Μογγολία, προηγουμένως υπέβαλε αίτηση για Καθεστώς Παρατηρητή στο Αρκτικό Συμβούλιο (Knecht, 2015), σθεναρώς υποκινούμενη από την Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών (ΕΕΕ), η οποία αναγνώρισε την αυξανόμενη αξία των πολικών ναυτιλιακών διαδρομών για την παγκόσμια θαλάσσια οικονομία (Veniamis, 2014). Αν και η αίτηση του κράτους για καθεστώς παρατηρητή απορρίφθηκε (Stephen & Stephen, 2020), σε συνάντηση με τον πρόεδρο της Ρωσικής Δημοκρατίας το 2016, ο τέως Έλληνας πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας έκανε αισθητό το εκ νέου ενδιαφέρον της χώρας να αποκτήσει καθεστώς παρατηρητή στο Αρκτικό Συμβούλιο, με την τελευταία φιλοδοξία να ενθαρρύνεται από τη Ρωσία (Tsipras, 2016). Το 2017, ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών επανεπιβεβαίωσε την πρόθεση της Ελλάδας να λάβει θέση παρατηρητή στο Συμβούλιο στον Φινλανδό ομόλογο του, αλλά μέχρι τώρα δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί επίσημη υποβολή αίτησης (MFA, 2017). Ωστόσο, η ΕΕΕ κατάφερε να εξασφαλίσει το 2018 ιδιότητα μέλους στο Οικονομικό Συμβούλιο της Αρκτικής (Arctic Economic Council), ανεξάρτητου οργανισμού που ενεργεί ως το βασικό φόρουμ επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ του Αρκτικού Συμβουλίου και των ευρύτερων επιχειρηματικών κοινοτήτων της Αρκτικής αλλά και περιοχών εκτός αυτής, ανοίγοντας το δρόμο προς τη βαθύτερη εμπλοκή της χώρας στα Αρκτικά ζητήματα (UGS, 2018).

Κλιματική Αλλαγή - Από τους Πόλους στη Μεσόγειο

Υπάρχει ένα ευρύ φάσμα παραγόντων που συνδέουν την Ελλάδα με τις πολικές ζώνες, εκ των οποίων ο πιο σημαντικός είναι η κλιματική αλλαγή. Η ανθρωπογενής κλιματική αλλαγή είναι άμεσα

υπεύθυνη για την κατάρρευση θαλάσσιων και κρυσφαιρικών οικοσυστημάτων στην Αρκτική, με τη σταδιακή συρρίκνωση του θαλάσσιου πάγου και την τήξη των Αρκτικών παγετώνων να αποτελούν από τις πιο σοβαρές εκδηλώσεις του φαινομένου. Όπως και στην Αρκτική, στην περιοχή της Μεσογείου παρατηρούνται υψηλά επίπεδα ευπάθειας στις παγκόσμιες κλιματικές αλλαγές. Οι αυξανόμενες θερμοκρασίες στην Αρκτική έχουν επηρεάσει μέχρι στιγμής ολόκληρη την Ευρώπη και η περιοχή της Μεσογείου είναι μία από τις περιοχές που μαστίζονται περισσότερο από την υπερθέρμανση του πλανήτη, καθώς θερμαίνεται 20% ταχύτερα από τον παγκόσμιο μέσο όρο (UNEP, 2022). Η Μεσόγειος Θάλασσα θεωρείται hotspot βιοποικιλότητας και η υπερθέρμανση του κλίματος αναμένεται να επηρεάσει περαιτέρω τα θαλάσσια οικοσυστήματα της. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, αρκετά ενδημικά και ιθαγενή ψάρια της Μεσογείου έχουν αρχίσει να μετακινούνται προς τα βόρεια λόγω της αυξανόμενης θαλάσσιας θερμοκρασίας, ενώ ξενικά είδη έχουν εισέλθει στην περιοχή μέσω της Διώρυγας του Σουέζ και αποδειχθεί καταστροφικά για τα τοπικά οικοσυστήματα (WWF, 2021).

Με πάνω από 16.000 χλμ. ακτογραμμή και μόνο 130.647 τ.χλμ χερσαία έκταση, η Ελλάδα είναι επί της ουσίας της ένα παράκτιο έθνος, του οποίου το ένα τρίτο περίπου κατοικεί σε απόσταση έως και 2 χλμ. από την ακτή (Georgiopoulos and Papadimas, 2021). Το 90% των τουριστικών υποδομών της χώρας βρίσκεται επίσης σε παράκτιες περιοχές. Στην ετήσια έκθεσή της για το 2019, η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Αλλαγή του Κλίματος (IPCC) προέβλεψε 0,6 έως 1,1 μ. παγκόσμια άνοδο της στάθμης της θάλασσας έως το 2100, σε περίπτωση που οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου παραμείνουν σε υψηλά ποσοστά (IPCC, 2019). Ως εκ τούτου, μεγάλο μέρος των ελληνικών παράκτιων υποδομών θα βρεθεί αντιμέτωπο με διάβρωση των ακτών τις επόμενες δεκαετίες, με πρωτόγνωρες περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις για τις τοπικές κοινωνίες. Η παγκόσμια διάβρωση των ακτών οφείλεται κυρίως στις αλλαγές στους πόλους, με τη συνεχιζόμενη απώλεια του στρώματος πάγου της Γροιλανδίας και το λιώσιμο των παγετώνων της Ανταρκτικής να αποτελούν σημαντικούς παράγοντες. Ως επιπρόσθετα παράγωγα του μεταβαλλόμενου κλίματος, οι ημέρες καύσωνα έχουν αυξηθεί στην Ελλάδα, μαζί με δασικές πυρκαγιές και άλλα ακραία καιρικά φαινόμενα (π.χ. καταιγίδες, πλημμύρες) που, σε συνδυασμό με την έλλειψη απαραίτητων υποδομών, έχουν κατά καιρούς επισφαλείς επιπτώσεις για τους πολίτες και την άγρια ζωή της χώρας. Το ολοένα και περισσότερο ξηρό κλίμα στη Μεσόγειο εκτιμάται ότι θα επηρεάσει αρνητικά την ελληνική οικονομία στην ηπειρωτική χώρα, ιδιαίτερα τη γεωργική παραγωγή σε βασικές περιοχές όπως η Θεσσαλία και η Κεντρική Μακεδονία, δικαιολογώντας περαιτέρω την ανάγκη της Ελλάδας να συνεχίσει να κερδίζει έδαφος στις διεθνείς συζητήσεις για την υπερθέρμανση του πλανήτη και τις συναφείς αλλαγές στους πόλους (Georgiopoulos and Papadimas, 2021).

Προς μια Αρκτική Στρατηγική για την Ελληνική Δημοκρατία

Ενώσω η Αρκτική αντιμετωπίζει ραγδαίες αλλαγές και δημιουργείται μια αυξανόμενη ανάγκη για διεθνή συνεργασία, πολλοί μη-αρκτικοί ενδιαφερόμενοι παράγοντες έχουν καταφέρει σταδιακά να εδραιώσουν την παρουσία τους στην περιοχή και να γίνουν αναπόσπαστα μέρη των Αρκτικών ζητημάτων και διαλόγων. Εάν η Ελλάδα αποφασίσει να επισημοποιήσει τη βούλησή της να ασχοληθεί με τα θέματα της Αρκτικής, πρέπει πρώτα να εκπληρώσει ορισμένες προϋποθέσεις. Σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αξίες των κρατών της Αρκτικής, όπως αναφέρονται στη Διακήρυξη της Οτάβα του 1996 για τη δημιουργία του Αρκτικού Συμβουλίου (Arctic Council, 1996), η προσέγγιση ενός κράτους στην Αρκτική πρέπει να συμμορφώνεται με πολλές βασικές αρχές, όπως ο πρωταρχικός σεβασμός της εθνικής κυριαρχίας των κρατών της Αρκτικής, η υποστήριξη των παραδόσεων και των πολιτισμών των τοπικών και αυτόχθονων πληθυσμών, και η συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη της Αρκτικής και συμμόρφωση με τα κορυφαία πρότυπα προστασίας του περιβάλλοντος και αρχές αειφόρου ανάπτυξης. Πρέπει να σημειωθεί ωστόσο ότι η επίδειξη ενδιαφέροντος για τις υποθέσεις της Αρκτικής και η ουσιαστική εφαρμογή του συνιστούν δύο διαφορετικές δεσμεύσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα Σύνοψη Πολιτικής προτείνει τρεις κύριους τομείς ενδιαφέροντος ως πλέον υποσχόμενους υπό το πρίσμα μιας επικείμενης Ελληνικής Στρατηγικής για την Αρκτική: 1) *Συμμετοχή σε Αρκτικά Φόρα* 2) *Έρευνα και Καινοτομία* 3) *Ειρήνη και Συνεργασία στη Θάλασσα*

1. Συμμετοχή σε Αρκτικά Φόρα

Υπάρχουν πολλά διεθνή μονοπάτια προς την περιοχή της Αρκτικής και διεθνή νομικά όργανα, όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας (FAO), ο Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός (IMO) και η Συνθήκη του Σβάλμπαρντ, οι οποίες παρέχουν ποικίλες ευκαιρίες και ισχυρές πλατφόρμες για την εξασφάλιση της συμμετοχής μη-αρκτικών κρατών στη διακυβέρνηση της Αρκτικής. Η Ελλάδα υπέγραψε τη Συνθήκη του Σβάλμπαρντ ήδη το 1925, ενώ το 1995 υιοθέτησε την UNCLOS χωρίς καμία επιφύλαξη (UN Division for Ocean Affairs and Law of the Sea, 2022). Ως μέρος της ΕΕ, η Ελλάδα δεσμεύεται περαιτέρω από τη Συμφωνία του 2018 για την Αποτροπή της Άναρχης Αλιείας Ανοικτής Θάλασσας στον Κεντρικό Αρκτικό Ωκεανό (CAOFA, 2018), ενώ θα δεσμεύεται επίσης από την επικείμενη διεθνή νομική πράξη στα πλαίσια της UNCLOS για τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας σε περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας (BBNJ Agreement), η οποία, μεταξύ άλλων, θα κωδικοποιεί τον τρόπο συμπεριφοράς των κρατών στην ανοιχτή θάλασσα της Αρκτικής.

Εξίσου σημαντική για την απόκτηση ερείσματος στα Αρκτικά φόρα είναι η προσέγγιση ενός κυρίαρχου κράτους προς τους αυτόχθονες πληθυσμούς της περιοχής. Χωρίς να έχει προηγουμένως αναγνωριστεί καμία ομάδα αυτοχθόνων πληθυσμών εντός της εθνικής της επικράτειας, η Ελλάδα ψήφισε υπέρ της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ιθαγενών Πληθυσμών (UNDRIP) το 2007. Το κράτος θα μπορούσε περαιτέρω να εξασφαλίσει την υποστήριξή του προς τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών της Αρκτικής επικυρώνοντας τη Σύμβαση της ΔΟΕ αριθ. 169 για τους αυτόχθονες πληθυσμούς. Άλλα κράτη της ΕΕ, όπως η Δανία, η Ισπανία, το Λουξεμβούργο και πιο πρόσφατα η Γερμανία, έχουν ήδη επικυρώσει τη Σύμβαση (ILO, 2022), ενώ άλλα έχουν υποστηρίξει σθεναρά τον λαό των Σαάμι, τον μοναδικό αναγνωρισμένο αυτόχθονα πληθυσμό εντός της επικράτειας της ΕΕ (European Commission, 2021).

Τελικώς, η απόκτηση θέσης παρατηρητή στο Αρκτικό Συμβούλιο θα ήταν η ιδανική κίνηση για την εξασφάλιση της εκπροσώπησης ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή της Αρκτικής. Προτού όμως επιστρέψει με μια ενημερωμένη αίτηση, η Ελλάδα πρέπει να επιδείξει πολιτική προθυμία καθώς και οικονομική ικανότητα να συνεισφέρει στο έργο του Αρκτικού Συμβουλίου και των αυτόχθονων ομάδων που συμμετέχουν στις διαβουλεύσεις του (Permanent Participants). Αν και η ομαλή λειτουργία του Αρκτικού Συμβουλίου έχει προσωρινά επηρεαστεί από τη εξελισσόμενη κατάσταση στην Ουκρανία, θα μπορούσε με επισφάλεια να εικαστεί ότι, στη μεταπολεμική περίοδο, η επιτακτική ανάγκη για διαιώνιση της ειρήνης και της συνεργασίας στον Βορρά μπορεί να δημιουργήσει περεταίρω χώρο στην Αρκτικό Συμβούλιο για πρόσθετα κράτη παρατηρητές με εκδηλωμένο ενδιαφέρον για τον αρκτικό διάλογο.

2. Έρευνα και Καινοτομία

Τα επιστημονικά στοιχεία ότι τα Αρκτικά κοινωνικό-οικολογικά συστήματα μετασχηματίζονται λόγω ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στην περιοχή αλλά και πέρα από αυτή είναι εκτεταμένα. Λόγω της σημασίας των αλλαγών τόσο για την ίδια την περιοχή όσο και για τους κατοίκους της, αλλά και προς όφελος της παγκόσμιας κοινότητας, τις τελευταίες δεκαετίες, η Αρκτική αποτελεί περιοχή υψίστης σημασίας για την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα. Καθώς η Αρκτική υφίσταται ραγδαίες αλλαγές με άμεσες επιπτώσεις στο μεσογειακό κλίμα και οικοσυστήματα, ένας κατάλληλος τρόπος προσέγγισης της περιοχής από το ελληνικό κράτος θα ήταν η ανάληψη επιστημονικής έρευνας στην Αρκτική. Τα έργα έρευνας για το κλίμα είναι ζωτικής σημασίας για τον αγώνα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και κυριαρχούν στις στρατηγικές ατζέντες τόσο των αρκτικών όσο και των μη-αρκτικών κρατών. Ελλείψει ενός ερευνητικού ιδρύματος στον σταθμό Ny-Ålesund ή σε άλλες βασικές περιοχές της Αρκτικής, το ελληνικό κράτος θα χρειαστεί σημαντικές προπαρασκευαστικές διεργασίες, καθώς και πολιτική δέσμευση για συμμετοχή σε ερευνητικά

προγράμματα και επιστημονικούς διαλόγους. Η διακρατική συνεργασία για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, η ασφάλεια της ζωής στη θάλασσα και η παροχή τεχνογνωσίας που σχετίζεται με τις εργασίες του Αρκτικού Συμβουλίου, βρίσκονται μεταξύ των πρωταρχικών ερευνητικών θεματικών των αρκτικών κρατών, η ανάπτυξη των οποίων θα μπορούσε να αυξήσει περαιτέρω την αξιοπιστία της Ελλάδας στους αρκτικούς διαλόγους, εάν η τελευταία επισημοποιήσει το ενδιαφέρον της να εδραιώσει την παρουσία της στην περιοχή.

Η έρευνα στην Αρκτική είναι ωστόσο εξαιρετικά δαπανηρή, λόγω των σκληρών κλιματικών συνθηκών και των τεράστιων γεωγραφικών αποστάσεων που χαρακτηρίζουν την περιοχή, επιβαρυνόμενη από το κόστος των σύγχρονων τεχνολογιών που απαιτούνται για τη διεξαγωγή έρευνας σε συμφωνία με τις ανάγκες των ευαίσθητων οικοσυστημάτων της περιοχής. Στον απόηχο μιας οικονομικής κρίσης που έχει διαρκέσει για περισσότερο από μια δεκαετία και επηρέασε δραστικά τη συνολική συμμετοχή της Ελλάδας στη διεθνή επιστημονική συνεργασία, τέτοιες πρωτοβουλίες απαιτούν σχεδιασμό με τον πλέον συνετό τρόπο. Αρκετοί μεμονωμένοι Έλληνες ερευνητές δραστηριοποιούνται στην Αρκτική και την πολιτική επιστημονική έρευνα γενικότερα, ενώ μερικά ιδρύματα όπως το Ερευνητικό Κέντρο “Αθηνά” έχουν κατά διαστήματα συμμετέχει σε διακρατικά ερευνητικά δίκτυα που δραστηριοποιούνται στην περιοχή (Arctic Portal, 2022). Ωστόσο, συνεκτικές και θεσμοθετημένες ερευνητικές προσπάθειες από τις Ελληνικές κρατικές αρχές με αντικείμενο την Αρκτική παραμένουν μέχρι στιγμής ανεπαρκώς ανεπτυγμένες και πέρα από την τρέχουσα ατζέντα του αρμόδιου υπουργείου.

3. Ειρήνη και Συνεργασία στη Θάλασσα

Ένας άλλος βασικός τομέας που θα μπορούσε η Ελλάδα να χρησιμοποιήσει περαιτέρω για να εδραιώσει την παρουσία της στην Αρκτική, είναι η τεράστια θαλάσσια ισχύς της. Η Ελλάδα παραμένει παραδοσιακά παγκόσμια δύναμη στον τομέα της ναυτιλίας, με μακροχρόνια παράδοση στο εμπόριο και τη ναυσιπλοΐα, ενώ Έλληνες πλοιοκτήτες ελέγχουν ένα μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου στόλου σε όρους χωρητικότητας. Στην τριακοστή δεύτερη σύνοδο της συνέλευσης των μελών του Διεθνή Οργανισμού Ναυσιπλοΐας (IMO) το 2021, η Ελλάδα κατατάχθηκε στην Κατηγορία (α), μεταξύ των 10 κρατών του κόσμου με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την παροχή διεθνών ναυτιλιακών υπηρεσιών (IMO, 2021). Ως κορυφαίος παγκόσμιος ναυτιλιακός φορέας, η Ελλάδα θα πρέπει αδιαμφισβήτητα να επιδιώξει μερίδιο στην Αρκτική, πιθανώς την πιο αναδυόμενη περιοχή του κόσμου για το μελλοντικό θαλάσσιο εμπόριο, χάρη στο άνοιγμα διαπολικών διαδρομών που συνδέουν τον Ατλαντικό και τον Ειρηνικό Ωκεανό και τα τεράστια αποθέματα φυσικών πόρων που εντοπίζονται στην περιοχή.

Ενώ το τεράστιο ενδιαφέρον της Ελλάδας για την παγκόσμια διακυβέρνηση των ωκεανών και το θαλάσσιο εμπόριο είναι αδιαμφισβήτητο, όπως επιβεβαιώθηκε στη Διακήρυξη του Ιλούλισσατ το 2008 μεταξύ των πέντε παράκτιων κρατών της Αρκτικής, η διακυβέρνηση της Αρκτικής και η ενασχόληση με τα θέματα της περιοχής πρωτίστως απαιτεί την ειρηνική συνεργασία των κρατών σύμφωνα με τα πρότυπα του διεθνούς δικαίου για την προστασία και διατήρηση του εύθραυστου θαλάσσιου περιβάλλοντος του Αρκτικού Ωκεανού (Arctic Ocean Conference, 2018). Η γεωπολιτική πραγματικότητα όμως στην ανατολική Μεσόγειο αποκαλύπτει υπάρχοντες φραγμούς που αντιμετωπίζει η Ελλάδα όσον αφορά την αρμονική συνεργασία στη θάλασσα, την ασφάλεια και διακυβέρνηση των ωκεανών, και την εξωτερική πολιτική. Η επίλυση των διαρκών πολύπλευρων διαφορών στο Αιγαίο με τη γειτονική Τουρκία θα ήταν το πρώτο ορόσημο για την ελληνική (καθώς και την τουρκική) κυβέρνηση ώστε να διασφαλίσει αξιοπιστία σε διεθνείς διαλόγους σχετικούς με τα αρκτικά ζητήματα και να επιδείξει ισχυρά διπλωματικά προσόντα υπό το φως του διεθνούς δικαίου θάλασσας. Πράγματι, ένα πρώτο σημαντικό βήμα προς την ειρηνική επίλυση των θαλάσσιων διαφορών στη Μεσόγειο επιτεύχθηκε με την Ελληνοϊταλική συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ, αποκρυσταλλώνοντας τα σύνορα της μεταξύ των δύο χωρών και επιλύοντας μακροχρόνια ζητήματα σχετικά όσον αφορά τα αλιευτικά δικαιώματα στο Ιόνιο Πέλαγος (ΦΕΚ 163/Α/28-8-2020).

Συμπεράσματα

Ενώ εκ πρώτης όψεως θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η Ελλάδα δεν έχει καμία σχέση με τις πολικές ζώνες λόγω της γεωγραφικής της απόστασης, η πλέον δημοφιλής παροιμία «ό,τι συμβαίνει στην Αρκτική δεν μένει στην περιοχή» γίνεται όλο και πιο επίκαιρη για μη-αρκτικά κράτη τα τελευταία χρόνια. Μετά τους πόλους, η Μεσόγειος παραμένει μια από τις περιοχές που θα επηρεαστούν περισσότερο από την κλιματική αλλαγή τις επόμενες δεκαετίες, όπως πολλές ερευνητικές εκθέσεις τονίζουν. Με τις τοπικές προκλήσεις της Αρκτικής να γίνονται παγκόσμιες, η Ελλάδα θα αποκόμιζε πολλά οφέλη αν επισημοποιούσε το ενδιαφέρον της να ασχοληθεί της με καίριες υποθέσεις εντός του Αρκτικού κύκλου. Προς το επίπονο έργο της οικοδόμησης μιας πολιτικής για την Αρκτική, έχουν γίνει ήδη κάποια πρώτα βήματα. Η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύεται από τις παγκόσμιες πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής (ΦΕΚ-B-4893-2019), και απηχεί τη φιλοδοξία της ΕΕ για μια «Πράσινη Συμφωνία», που πλέον βρίσκεται στον πυρήνα του οράματός της ΕΕ για την Αρκτική (European Commission, 2021). Σε συνδυασμό με την υποστήριξη της εφαρμογής της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για την Αρκτική, τα κράτη μέλη θα πρέπει ωστόσο να επιδείξουν ατομικά προθυμία να συμπεριλάβουν την περιοχή στις δικές τους

εθνικές πολιτικές και να εντοπίσουν καινοτόμες διαφοροποιήσεις που θα μπορούσαν να τα καταστήσουν σημαντικούς παράγοντες στο Βορρά.

Η ύψιστη προσοχή στις ιδιαίτερες κοινωνικό-οικολογικές συνθήκες της περιοχής, η υποστήριξη των αυτόχθονων πληθυσμών της Αρκτικής και η συνεχής δέσμευση για την έρευνα και την καινοτομία στην περιοχή είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας στρατηγικής για την Αρκτική. Για ένα κράτος όπως η Ελλάδα χωρίς πολιτική παράδοση και υπό ελλείψεως μιας θεσμοθετημένης ενιαίας προσέγγισης των ζητημάτων της Αρκτικής, η επιβεβαίωση της ελληνικής συμμετοχής στην αρκτική αρένα απαιτεί στρατηγικό σχεδιασμό, οικονομικές επενδύσεις και εποικοδομητική συνεργασία με φορείς που έχουν ήδη εδραιωθεί στην περιοχή. Το διεθνές δίκαιο, η θαλάσσια ναυσιπλοΐα, η επιστημονική έρευνα και συνεργασία, και η υποστήριξη των λαών και των οικοσυστημάτων της περιοχής θα πρέπει επομένως να αποτελέσουν βασικά στοιχεία για τη διατύπωση μιας μελλοντικής «Ελληνικής Αρκτικής ατζέντας».

Βιβλιογραφία

- Agreement to Prevent Unregulated High Seas Fisheries in the Central Arctic Ocean (2018). Ilulissat, 3 October.
- Arctic Council (1996). Ottawa Declaration on the Establishment of the Arctic Council.
- Arctic Council (2022). List of Arctic Council Observers. Available at: <https://www.arctic-council.org/about/observers/> (Accessed: 22/06/2022).
- Arctic Ocean Conference (2008). The Ilulissat Declaration. Ilulissat, Greenland, 27 – 29 May 2008.
- Arctic Portal (2022). Strategic Environmental Impact Assessment of Development in the Arctic: Network Feasibility Analysis. Available at: <https://www.arcticinfo.eu/en/greece> (Accessed: 22/06/2022).
- Chuffart, R. & Timonina, L. (2020). TAI Bookshelf Podcast: EU-Arctic Geopolitics with Andreas Raspotnik. The Arctic Institute. Available at: <https://www.thearcticinstitute.org/tai-bookshelf-podcast-eu-arctic-geopolitics-andreas-raspotnik/> (Accessed: 22/06/2022).
- European Commission (2021). Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Stronger EU Engagement for a Peaceful, Sustainable and Prosperous Arctic.
- European Commission (2021). Strengthening ties between the Sámi people and the EU. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Finland/strengthening-ties-between-the-sami-people-and-the-eu (Accessed: 22/06/2022).
- Georgiopoulos, G. & Papadimas, L. (2021). After debt crisis, Greek economy faces climate change threats, Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/business/cop/after-debt-crisis-greek-economy-faces-climate-change-threats-2021-11-04/> (Accessed: 22/06/2022).
- ILO (2022). Ratifications of C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169). Available at: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO::P11300_INSTRUMENT_ID:312314 (Accessed: 22/06/2022).
- IMO (2021). IMO Assembly elects new 40-Member Council. Available at: <https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/ElectionResults2021.aspx> (Accessed: 22/06/2022).
- IPCC (2019). Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate: Sea Level Rise and Implications for Low-Lying Islands, Coasts and Communities.

- Kaplan, P. G. (2019). *Pytheas of Massalia*. The Encyclopedia of Ancient History.
- Knecht, S. (2015). New Observers Queuing Up: Why the Arctic Council Should Expand – and Expel. The Arctic Institute. Available at: <https://www.thearcticinstitute.org/new-observers-queuing-up/> (Accessed: 22/06/2022).
- Ministry of Foreign Affairs (2017). Εθιμοτυπική συνάντηση ΥΦΥΠΕΞ, κ. Γ. Αμανατίδη, με τον νέο Πρόσβυ της Φινλανδίας, κ. Juha Markus Pyykkö. Available at: <https://www.mfa.gr/epikairotita/eidiseis-anakoinoseis/ethimotupike-sunantese-uphupeks-amanatide-me-ton-neo-presbu-tes-phinlandias-juha-markus-pyykko.html> (Accessed: 22/06/2022).
- Stephen, M. D. & Stephen, K. (2020). The Integration of Emerging Powers into Club Institutions: China and the Arctic Council. *Global Policy*, 11(3).
- Tsipras, A. (2016). Πολιτική Διακήρυξη Ελλάδας-Ρωσίας. Available at: <https://www.facebook.com/notes/10158977950423054/> (Accessed: 22/06/2022).
- Veniamis, T. (2013). *UGS Annual Report 2013-2014*. Union of Greek Shipowners.
- UGS (2018). Press release: Η Ενωση Ελλήνων Εφοπλιστών Αποκτα Ιδιότητα Μέλους στο Οικονομικό Συμβούλιο της Αρκτικής.
- UN Division for Ocean Affairs and Law of the Sea (2022). United Nations Convention on the Law of the Sea: Declarations made upon signature, ratification, accession or succession or anytime thereafter. Available at: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm (Accessed: 22/06/2022).
- UNEP (2022). Climate change in the Mediterranean. Available at: <https://www.unep.org/unepmap/resources/factsheets/climate-change> (Accessed: 22/06/2022).
- United Nations (2007). United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.
- WWF Mediterranean Marine Initiative (2021). Mediterranean is turning into the fastest warming sea with irreversible changes for marine and human life. Available at: <https://www.wwfmmi.org/?3676966/Mediterranean-is-turning-into-the-fastest-warming-sea-with-irreversible-changes-for-marine-and-human-life> (Accessed: 22/06/2022).
- ΦΕΚ 163/Α/28-8-2020. Νόμος 4716/2020 - Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας για την οριοθέτηση των αντίστοιχων Θαλασσίων Ζωνών τους.
- ΦΕΚ-Β-4893-2019. Κύρωση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ).